

en Newton bij Lambert ten Kate (1674-1731) en Adriaen Verwer (ca. 1655-1717). A.Th. van Deursen plaatst met het voorbeeld van Petrus Hackius (n.b. - 1596) enkele kanttekeningen bij het idee dat het calvinisme verschillende varianten kende. De bewerkingen van Vergilius door Karel van Mander (1548-1606), en de invloed die hij vervolgens weer had op de prenten van Crispijn de Passe (1564-1637), worden door Ilja Veldman beschreven. Ferdinand van Ingen bespreekt de verschillen in benadering van toverij en hekserij in de beschrijvingen van Amsterdam door Olfert Dapper (1639-1689) en de Duitser Philipp von Zesen (1619-1689). Het slotartikel van Dick van Halsema poogt aan de hand van Albert Verweys toneelstuk *Jacoba van Beieren* uit 1900 diens identificatie met Vondel als eveneens een redenerend dichter in beeld te krijgen.

De bundel wordt afgesloten met een uitputtende lijst van publicaties tot 2001 van Henk Duits.

Joost Vrieler

Achter slot en grendel : schrijvers in Nederlandse gevangenschap 1700-1800 / red. Anna de Haas ; met medew. van Peter Altena. – Zutphen : Walburg Pers, cop. 2002. – 255 p. : ill. ; 23 cm
ISBN 90-5730-219-5 Prijs: € 22,50

Ter gelegenheid van haar 25-jarige bestaan heeft de Stichting Jacob Campo Weyerman onder redactie van Anna de Haas een bundel met opstellen uitgegeven over merendeels onbekende auteurs uit de achttiende eeuw. De in de bundel samengebrachte schrijvers hebben met elkaar gemeen dat ze voor korte of lange tijd gevangen hebben gezeten.

Volgens Hanou in het voorwoord bij de bundel was de kans dat men in de achttiende eeuw door zijn publicaties in aanraking zou komen met de justitie groter dan in de zeventiende eeuw. De achttiende-eeuwse literatuur was persoonlijker geworden. In plaats van in de literatuur het universeel geldige te tonen wilde men de eigen contemporaine wereld ontdekken. De beroepsauteur die voor zijn bestaan afhankelijk werd van de pen ontstond in de achttiende eeuw. Soms moest hij daarvoor gevaarlijke onderwerpen ter hand nemen, wat hem dan in moeilijkheden kon brengen bij de overheden, hoewel de pakkans in Nederland kleiner was dan elders. Censuur was in de Republiek een gecompliceerde zaak door het ontbreken van centraal gezag. De Staten-Generaal konden een publicatie voor het grondgebied van de Republiek verbieden, maar waren voor de uitvoering van het verbod afhankelijk van lokale overheden. Daarom hadden de meeste verboden slechts een lokale strekking, tot voordeel van de potentiële overtreders. Die konden overigens ook nog allerlei truuks toepassen om een verbod te ontduiken: anonieme publicatie of onder pseudoniem, eventueel met vermelding van een gefingeerde buitenlandse plaats van publicatie. Overigens zijn de in de bundel samengebrachte auteurs niet allemaal slachtoffers geweest van censuur. Er zaten ook 'wittepruikencriminelen' (Hanou) en zelfs een moordenaar tussen. Over het algemeen kregen gevangen schrijvers wel een bijzondere behandeling. Een groot aantal van hen zat bijvoorbeeld als 'controversiële gevangenen' (Spierenburg) vast in de Haagse Gevangendoor onder de ogen van het Hof van Holland. De bekendste figuur die in de bundel ter sprake komt, Weyerman, zat daar tot aan zijn dood.

De portretten van gevangen schrijvers in *Achter slot en grendel* worden vooraf gegaan door enkele beschouwingen over de omstandigheden waaronder men in de achttiende eeuw gevangen zat. Pieter Spierenburg bespreekt het achttiende-eeuwse gevangeniswezen en Roel Bosch de zielzorg van gevangenen. Joop Koopmans schetst het persklimaat waarmee schrijvers in de achttiende eeuw rekening moesten houden als ze niet in de gevangenis wilden belanden. Marleen de Vries heeft enkele verhalen opgediept over erotische activiteiten in de gevangenis die soms literaire gevolgen hadden.

Na deze algemene beschouwingen volgen negentien portretten van schrijvers die met de justitie in aanraking zijn gekomen. Sommige van hen, zoals het 'godslasterlijk genie' Von Hatzfeld, zouden zonder hun treurige ervaringen met de achttiende-eeuwse justitie onbekend zijn gebleven. Tussen de geportretteerden bevinden zich ook enkele (relatief) bekenden: Franciscus Lievens Kersteman, Pieter Boddaert en natuurlijk Jacob Campo Weyerman.

De verdienste van deze bundel is echter dat een grote groep onbekende auteurs uit de vergetelheid is gehaald.

Siegfried Huigen

Onze buurt / Dorothea Bohn-Beets ; ingel. en toegel. door Margaretha H. Schenkeveld, Maria A. Schenkeveld-van der Dussen. – Zoetermeer : Meinema, cop. 2002. – 299 p. : ill. ; 23 cm.
ISBN 90-211-3887-5 Prijs: € 18,90

Terwijl de naam van haar broer, Nicolaas Beets, voortleeft in de literatuurgeschiedenis-handboeken en zijn beroemdste werk, de *Camera obscura*, nog steeds nieuwe edities verschijnen, en terwijl ook die van haar echtgenoot, de Haarlemse boekhandelaar en uitgever Pieter François Bohn, Nederlandse letterkundigen niet geheel onbekend in de oren zal klinken, was de naam van Dorothea Petronella Bohn-Beets (1812-1864) tot voor kort vrijwel onbekend. De schrijfster heeft er zelf ook alles aan gedaan om anoniem te blijven. Toen haar eerste en enige roman, *De buurt*, in 1861 voor het eerst verscheen, werd de auteur op het titelblad slechts aangeduid als 'Een ongenoemde'. Zelfs de keuze voor het mannelijke lidwoord ('een', niet 'ene') moest verhullen dat het hier het werk van een vrouw betrof. Het geheim bleef zó goed bewaard, dat ook Nicolaas, toen hij het boek recenseerde, in het ongewisse verkeerde over de identiteit van de auteur. Pas toen het boek in 1871, dus ná Dorothea's dood, herdrukt werd, zou Beets in een voorwoord bekendmaken dat de schrijfster zijn oudere zuster was, de 'vertrouwde van zijn hart' uit zijn jongelingsjaren en de 'Serena' aan wie hij verschillende gedichten opgedragen had. Mede dankzij deze inleiding zou het boek een zekere populariteit krijgen; er zouden in totaal zeven drukken van verschijnen, de laatste in 1911.

Nu is er een moderne editie, bezorgd door Margaretha H. Schenkeveld (emeritus hoogleraar Moderne Letterkunde, VU) en Maria A. Schenkeveld-van der Dussen (emeritus hoogleraar Historische letterkunde na 1500, UU). De tekst is omgezet in moderne spelling en voorzien van een informatieve inleiding en vele, doorgaans beknopte, annotaties. De roman die op deze manier aan de vergetelheid onttrokken wordt, is geen literair meesterwerk, maar doet ook niet onder voor werk van de meeste mannelijke auteurs uit dezelfde periode.

De buurt geeft een caleidoscopisch beeld van het leven van de gegoede burgerij in een middelgrote provinciestad halverwege de negentiende eeuw. Het boek is opgebouwd uit verschillende min of meer samenhangende verhaallijnen, telkens met de voorname Maria Rueel als centrale figuur. Zij belichaamt alle deugden die een vrouw volgens Bohn-Beets zou moeten nastreven. 'Haar schild was de reinheid van haar zeden', zoals één van haar bewonderaars het stelt. Maria Rueel is niet alleen zedig, vroom en bescheiden, ze is óók een ontwikkelde vrouw die het belangrijk vindt om met haar tijd mee te gaan; alleen dan kan ze de mensen die haar nodig hebben het best terzijde staan. Zoals de Schenkevels in hun inleiding laten zien, draait het in deze roman om de thema's christelijke liefde, opvoeding en de rol van de vrouw binnen het gezin en in de maatschappij. Maria Rueels evangelisch christendom (dat haaks staat op de moderne theologie die ook in de roman de gemoederen bezighoudt) manifesteert zich in de vorm van praktische naastenliefde. Ze waakt bij het bed van een stervende buurvrouw, onfermt zich over arme gezinnen en helpt jonge mensen die dreigen te ontsporen weer op de juiste weg. Wetend hoeveel invloed vrouwen door dergelijk optreden kunnen uitoefenen, schikt Maria Rueel zich vol overtuiging naar 'de heilzame banden haar [als vrouw] door de natuur en de maatschappij opgelegd': '[T]egen die zogenaamde emancipatie der ziel komt mijn ganse ziel op'.

Met haar aandacht voor opvoeding, het opnemen van brieven in de tekst, en de humoristische observaties en rake zegswijzen van sommige personages sluit Dorothea Bohn-Beets volgens de Schenkevels duidelijk aan bij de briefromans van Betje Wolff en Aagje Deken. Daarnaast herinneren haar goed-getroffen realistische beschrijvingen van bijvoorbeeld een kleinburgerlijk interieur of een fatterige uitdossing natuurlijk aan Hildebrands *Camera obscura*. Maar hoewel Bohn-Beets lekker satirisch kan zijn, overtreft ze dit jeugdwerk van broer Nicolaas door wat de editoren haar 'welwillende wijsheid' noemen.